

STUDIEPUNTEN ALS ONDERDEEL VAN HET CIJFERSYSTEEM

Verslag van een praktijkonderneming

beoordelen

Allereerst leest u een stukje theorie uit het logboek 'Taal met effect' en een advies van een van de auteurs aan de sectie Nederlands van het Eemlandcollege Noord. Vervolgens een verslag van wat er volgens de sectievoorzitter Jan Ausum in de praktijk gebeurt met het studiepuntensysteem en zijn voorlopige conclusies. Tenslotte ons commentaar waarin wij de theorie confronteren met de gerapporteerde werkelijkheid. We constateren verschillen tussen theorie en praktijk. Een vraag naar praktijkervaringen sluit het artikel af.

Wat aan de praktijkonderneming vooraf ging

Als auteur van het schoolboek 'Taal met effect' had Steven ten Brinke werkcontact met de sectie Nederlands van het Eemlandcollege Noord (ECN) in Amersfoort die het boek gebruikt. Eén van de interessepunten van de sectie was een advies betreffende het toepassen van het studiepunt-principe bij het beoordelen en becijferen van werk door leerlingen. Dit advies was opgenomen in het Logboek voor Docenten bij TmE I, p. 8-9. Het kwam op het volgende neer.

Er zijn bij Nederlands veel terreinen waarop je wilt dat je leerlingen oefenen. Het is lastig te honoreren met cijfers van 1 tot 10. Voorbeelden van dergelijke terreinen zijn: discussiëren, mondeling rapporteren, schriftelijk rapporteren, boekrecensies, creatief schrijven. Het is zo moeilijk voor dergelijke prestaties een cijfer tussen de 1 en de 10 te geven, omdat de moeilijkheidsgraad nauwelijks objectief is vast te stellen en/of omdat je niet weet of een leerling de prestatie alleen of

met behulp van anderen geleverd heeft. Toch ben je verplicht dergelijke prestaties met een 'cijfer' te honoreren. Als je immers echt vindt dat die prestaties belangrijk zijn, dan moeten ze meetellen bij de overgang en dan moet je dat 'meetellen' ook zichtbaar maken voor de leerling en de buitenwacht. Doe je dat niet, en geef je dus geen 'cijferachtig iets', dan steek je je kop in het zand. We hebben dus te maken met een enerzijds nauwelijks-bepaalbare-moeilijkheidsgraad en 'heeft-de-leerling-dat-alléén-gedaan?', anderzijds de druk van een zo hard mogelijke honorering. Het advies in het logboek kwam uit op een compromis:

- Ga van een 10-talig cijferstelsel over op een 2-talig cijferstelsel, namelijk *0 of 1*; dan hoef je ten aanzien van je cijfergeving minder haar-scherpe beslissingen te nemen.
- Hanteer als criterium dat er voldoende *inspanning en aandacht* aan het werk besteed is. In het advies werd hierover onder meer nog opgemerkt dat ook dit criterium soms lastig te hanteren kan zijn, maar dat je 'via ervaring en

- contact met de leerling vaak ver kunt komen'.
- *Geef de nul niet*; als je de 1 (de studiepunten) niet meent te kunnen geven omdat er te weinig aan gedaan is, vertel de leerling dan dat hij/zij het opnieuw moet doen maar nu met een beetje meer energie, wil hij/zij tenminste alsnog de studiepunten verwerven.
 - Stel een of ander *verreken-systeem* op voor het combineren van studiepunten met 'gewone' cijfers tot rapportcijfers.

De sectie vond het idee de moeite van het proberen waard. Hieronder volgt het verslag van haar wedervaren. De sectie-voorzitter, Jan Ausum, was onze informant.

Werkplan van de sectie

Het vak Nederlands moet direct nut hebben en/of zinvol zijn voor leerlingen. Dat houdt onder meer in dat zij vaardigheden en inzichten verwerven die ze dagelijks kunnen gebruiken. Met name hoe je met teksten omgaat en hoe je leert schrijven aan iemand, aan een bepaald publiek, in een bepaalde situatie en met een bepaald doel. Ze moeten leren luisteren en spreken in allerlei situaties, die in het dagelijks leven veel voorkomen. Bijvoorbeeld iemand kunnen vertellen wat er in de krant staat, in een winkel tactisch een klacht kunnen uiten.

Het vak moet ook dienstbaar zijn aan de 'vreemde talen'. Er is bijvoorbeeld een gezamenlijke grammatica gemaakt, die het minimum geeft van wat vreemde talen zeggen nodig te hebben. De sectie hecht verder veel belang aan procesgericht leren werken. Dat wil zeggen niet alleen stil staan bij eindresultaten maar ook zien hoe eigen taalvaardigheid langzamerhand toeneemt. Kunnen samenwerken in groepjes is een vormingsdoel van het vak.

In de bovenbouw zijn thematisch onderwijs en groepswerk de belangrijkste pijlers. Gericht schrijven is een essentieel vakonderdeel. In de onderbouw vinden nu kleine aanzetten plaats in Gericht Schrijven, waarbij er weinig onderscheid is tussen havo- en vwo-programma's.

In de onderbouw krijgen leerlingen spreek- en luisteropdrachten in een zo groot mogelijke variatie: rapporteren, spreekbeurten en discussiëren. In de bovenbouw loopt dat over in groepswerkopdrachten, waarin iets onderzocht wordt.

Wat betreft het lezen van zakelijke teksten staat onder andere de OVA-methode (methode van sa-

menvatten: Onderwerp van alinea vaststellen, Vragen daarover stellen, Antwoord daarop geven) centraal in de onderbouw. Ook moeten de leerlingen leren teksten op waarde te schatten. Wat betreft fictie lezen leerlingen in de onderbouw allerlei verhalen, gedichten en boeken met keuzeopdrachten. Zij moeten de techniek leren van samenvatten en een leesverslag maken. In de bovenbouw vindt vrijwel geen literatuurgeschiedenis volgens de chronologische lijn plaats. Via thema's komt af en toe de historie ter sprake. Leerlingen krijgen materiaal: door de sectie samengestelde boekjes met thematisch geordend tekstmateriaal en opdrachten.

Volgend jaar start het Eemlandcollege met twee schoolprojecten, die overigens vrij moeizaam tot stand zijn gekomen na een lange periode van praktijkbeschrijving. Elke sectie, elke leraar en elk leerjaar moest zijn stof, werkvormen en wijze van beoordelen beschrijven. Dat is een lijvig rapport geworden. Daar liggen alle dingen in vast die in de praktijk gebeuren. Een onderwijsgroep heeft nu twee projecten laten kiezen. Daar kwam uit: 1. *zelfstandigheidsbevordering in de onderbouw* (dat sluit aan bij de manier waarop de sectie Nederlands met rapportage bezig is!); 2. *thematische samenwerking tussen secties in de bovenbouw*, in de richting van participeren leren en arbeidsservaringsleren. Projecten die de wijze van beoordelen van de sectie Nederlands ondersteunen. Zij kunnen haar stappen verder brengen in de richting van zelfbeoordeling, nog meer keuzemogelijkheden en nog meer aanpassing aan wat een leerling leuk vindt en wat nuttig voor hem is als individu.

Hoe beoordeelt de sectie Nederlands nu en waarom zo?

Studiepunten als onderdeel van het cijfersysteem

Selectie

Op een school moet je nu eenmaal selecteren. Op ECN naar schooltype havo en vwo. Jan Ausum: 'Ik vind dat dat zorgvuldig en duidelijk moet gebeuren. Voor het overige denk ik dat er zo min mogelijk moet worden geselecteerd. Het is belangrijker leerlingen de kans te geven allerlei vaardigheden en talenten die ze hebben, te ontplooiën. Ze hoeven daar niet keihard op geselecteerd te worden. Maar voor een aantal onderdelen is het nodig. Je moet weten of iemand op de goede plek, op de goede school zit. Dat moet dan ook

heel helder gebeuren. We hebben een beoordelingssysteem dat leidt tot selectie. Ze krijgen ook echt veel kansen. Om faalangst tegen te gaan. Het is ondenkbaar in onze sectie dat voor een leerling het laatste proefwerk beslissend zou zijn en dat dat zou uitmaken of hij over zou gaan of niet.' Bij alle praktische en procesmatige onderdelen van het vak is beoordelen en selecteren uiterst moeilijk: lezen, spreken en luisteren, schrijven. Daar spelen *studiepunten* een rol.

Er zijn een aantal vakaspecten in de onderbouw waarvan de sectieleden vinden dat die tamelijk objectief te beoordelen zijn en belangrijk zijn voor volgende klassen. Die spelen een grote rol bij de vraag of iemand moet overgaan naar een volgende klas havo of vwo. Dat zijn meestal de OVA-toetsen, de tekstbehandelingstoetsen. Ook andere vaardigheden van het boek 'Taal met effect' worden zo getoetst, bijvoorbeeld vragen leren uitsplitsen, kritisch lezen. Die toetsen worden beoordeeld met de cijfers 1 tot en met 10. Een voorbeeld: in schema A staat een overzicht van wat een leerling in een brugklas allemaal in een derde periode krijgt te doen. En waarop hij beoordeeld wordt gedurende die periode. Zij krijgen dat overzicht aan het begin van een periode. Dat is niet een compleet programma, maar bevat vooral de zaken die meespelen bij de beoordeling. Nog concreter: een leerling heeft bijvoorbeeld voor zijn s.o.-en gemiddeld een 4, heeft 7 studiepunten behaald en voor zijn proefwerken gemiddeld een 5-en-een-half. Eindcijfer wordt dan 5,8. De schriftelijke overhoringen worden gemiddeld en hebben als cijfer het gewicht 1 (1x). De studiepunten vormen een cijfer met gewicht 2 (2x) en de proefwerken samen een cijfer met gewicht 3 (3x). Zo ontstaan drie cijfers die één rapportcijfer opleveren.

Drie soorten toetsen

Schriftelijke overhoring

De sectieleden onderscheiden *drie* soorten toetsen, namelijk schriftelijke overhoringen, studiepunten en proefwerken.

Allereerst *schriftelijke overhoringen* over grammatica, spelling en woordenschat. Daar hebben zij drie kleine boekjes voor, buiten 'Taal met effect' om. Het is echt leerwerk. Een lesuur per week. Het gaat daarbij om minimumleerstof: bij spelling bijvoorbeeld om werkwoordsvormen, interpunctie, meervouden e.d. Bij woordenschat

invuloefeningen en tegenstellingsoefeningen e.d. Na drie lesjes volgt dan een s.o.

Die s.o.-en hebben gewicht 1, het laagste gewicht. Jan: 'Die lijken het meest op wat ik in het begin van mijn loopbaan als leraar deed. Leerlingen hebben daar heel veel houvast aan, het is heel herkenbaar en duidelijk. Ze krijgen een schema met het huiswerk voor elke keer. Opmerkelijk is dat de goede leerlingen het saai vinden (ze werken soms ver vooruit).'

Studiepunten

De *studiepunten* beoordelen vaardigheden in vakonderdelen en werkhoudingen die moeilijk te *becijferen* zijn: spreekbeurten, rapportages, het wel of niet goed meedoen in de les, het stellen van goede vragen, het verwerven van een goede studiehouding, het verzorgen van het werk, het lezen van boeken en daarvan op een eigen wijze verslag doen of dat verwerken met eigen fantasie. Die aspecten zitten allemaal in de studiepunten. Als je een opdracht hebt gedaan en er genoeg aandacht aan hebt besteed, krijg je een 'plus' (dus geen 1!). Alleen de plussen worden genoteerd en iedereen heeft de kans om iets wat hij nog niet *gehaald* heeft alsnog met een studiepunt te behalen binnen bepaalde tijdsgrenzen.

Er worden dus ook *houdingen* in beoordeeld: of je je werk verzorgt en of je je huiswerk (het leeren maakwerk) regelmatig doet. Jan: 'Aan het eind kijk ik of ze dat in die periode gedaan hebben. Dat houd ik bij. En dan kunnen ze dat studiepunt voor huiswerk halen. Zo is het ook voor verzorgen van het werk: keurig in een map inleveren, bladspiegel goed indelen, heb je van de map een goed leermiddel gemaakt, kun je dingen terugvinden, heb je oude proefwerken bewaard waar je nog wat aan hebt e.d. Daarmee kunnen ze een tweede studiepunt verzamelen voor werkverzorging.

Ze kunnen in totaal 10 studiepunten per trimester halen en die worden omgerekend in het gewone cijfersysteem. Dus iemand die 5 studiepunten haalt, haalt een 5. Die telt dan als gewicht 2. Dat was in het begin een probleem, want we wilden graag studiepunten invoeren. Maar op een of andere manier moet je toch terug naar het tientallig systeem. Want zo worden rapporten verwacht en niet van 'Hij heeft 10 studiepunten verzameld'. Dat kun je niet op een rapport zetten. Het is dan toch ondergeschikt gemaakt aan het gewone cijfersysteem.'

Schema A Het programma-Nederlands in de 3e periode (11.03 tot 24.06) klas 1		
<i>Wat voor toets?</i>	<i>Wat moet je ervoor doen?</i>	<i>Wanneer</i>
S.O.-en Gewicht 1	1 Ieren: Spelling 19, 20, 21 woordenschat 10, 11, 13 2 Ieren: Kerngrammatica 12 t/m 15, WS 14, 15 3 (Ieren: KG 16 t/m 21, SP 22, 23, 24)	
Studiepunten Gewicht 2 studiepunt 3 is niet verplicht	1 regelmatig je huiswerk maken en leren (elke keer controle) 2 je werk goed verzorgen; van je map een bruikbaar leermiddel maken 3 een uitzonderlijke prestatie: buiten de les om de opdrachten van Werkwinkel 6 en Kunstwerkwinkel 7 maken en inleveren op 4 Uitzoekafdeling dl. 2 hfdst. 1 woorden: alle opdrachten inleveren op 5 UZA dl. 3 hfdst. 3 waar of niet waar plus dl. 4 brieven: opdrachten inleveren 6 5-minutensprekbeurt (keuze uit 8 t/m 14; met schema van inl. — midden — slot) óf KWW 4 (opblaasverhaal) extra punt voor erg goede spreekbeurten/opstellen 8 opdracht over een thuis gelezen boek 9 (nieuwe opdracht kiezen) extra punt voor bijz. goede uitwerking 10 alle opdrachten over in de klas gelezen verhalen plus boek	
Proefwerken Gewicht 3	1 OVA-toets: 2 OVA-toets: 3 OVA-toets: (evt. woorden opsporen)	

De leerling weet hoe het cijfer tot stand is gekomen en hoeveel werk hij daarvoor heeft verzet. Hij weet dat hij tot 10 studiepunten kan komen. Jan: 'Maar toen dachten we: een 10 geven, dat is ook wat. Want sommige studiepunten zijn met veel ijver te doen. Zoals 1 en 2, die betekenen een goede werkhouding. Er is ook een studiepunt bij op verzoek van de leerlingen. Er moest van hen een opdracht bij zijn die selecterend werkte voor de heel goede leerlingen. Dat is 1 studiepunt voor een uitzonderlijke prestatie buiten de les om en niet verplicht. Iets buiten de behandelde stof om waar ik niet aan toe kom: een aantal opdrachten bij elkaar die niet worden uitgelegd, bijvoorbeeld Kunstwerkwinkel. Dat is voor iemand die extra-inzet wil tonen en die pienter is en het in zijn eentje kan oplossen. Die mag het derde studiepunt behalen.'

Verder zijn er opdrachten uit het boek, soms groepsopdrachten, soms een 5-minutensprekbeurt met een keuze uit een grote hoeveel-

heid soorten spreekopdrachten. De leerlingen weten van tevoren welke eisen aan de opdracht worden gesteld. Een voorbeeld van een beoordeling van een spreekbeurt in de brugklas:

<p>Beoordeling van de spreekbeurt in klas 1</p> <p>Naam: _____</p> <p>Onderwerp: _____</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Niet te kort en niet te lang? (5 à 7 minuten) 2 Niet van papier af en niet teveel uit de losse pols? 3 Heeft de spreekbeurt een duidelijke opbouw? (inleiding — midden — slot; hoofdvraag plus bijvragen beantwoord?) 4 Heeft hij of zij contact met het 'publiek'? <p>Studiepunt behaald? _____</p> <p>Volgende keer vooral letten op: _____</p>
--

Jan: ‘Dat vul ik voor ze in en dat is meer dan een cijfer. Die criteria weten ze van tevoren. Als ze het studiepunt niet gehaald hebben, dan doen ze het over. Dan moeten ze rekening houden met wat op het papier staat: Volgende keer letten op ... Er zijn bij die studiepunten dus altijd herkansingsmogelijkheden. Behalve bij het punt voor de bollebozen.

Er zijn nog andere studiepunten (zie schema B): twee voorleesopdrachten, namelijk een thuis gelezen werk met keuzeopdrachten (8) en opdrachten over in de klas gelezen verhalen of gedichten (10). De laatste zijn meestal schrijfopdrachten maar ook wel eens spreekopdrachten, expressieopdrachten. Samen vormt dat één onderdeel van de beoordeling, namelijk studiepunten met gewicht 2 (dus 2x).’

Proefwerken

De zwaarste categorie toetsen zijn de *proefwerken*. In de brugklas bijvoorbeeld zijn dat alleen maar OVA-toetsen in de derde periode (zie schema A). De schriftelijke overhoringen worden gemiddeld en hebben als cijfer het gewicht 1 (1x). De studiepunten vormen een cijfer met gewicht 2 (2x) en de proefwerken samen een cijfer met gewicht 3 (3x). Zo ontstaan drie cijfers die één rapportcijfer opleveren.

Het komt wel voor, dat leerlingen bij de studiepunten denken: ‘Als ik mijn zes punten maar binnen heb, dan hoeft de rest niet meer.’ Jan: ‘Die houding herken ik vanaf klas 3, maar niet of nauwelijks in klas 1 en 2. Alleen studiepunt 3 is niet verplicht, de andere wel. Het komt inderdaad wel eens voor dat leerlingen hun werk niet heb-

<div>Schema B</div> <div>Het programma-Nederlands in de 3e periode van klas 2</div>		
Wat voor toets?	Wat moet je ervoor doen?	Wanneer
<div>S.O.-en</div> <div>Gewicht 1</div>	<div>1 leren: kerngrammatica 10, 11 woordenschat 8, 9, 10, 11</div> <div>2 leren: Spelling 21, 22, 23 WS 13, 14, 15</div> <div>3 leren: KG 12, 13, 14, 15 WS 17, 18, 19</div>	
<div>Studiepunten</div> <div>Gewicht 2</div> <div>studiepunt 3 is niet verplicht</div>	<div>1 regelmatig je huiswerk maken en leren (elke keer controle)</div> <div>2 je werk goed verzorgen; van je map een bruikbaar leermiddel maken</div> <div>3 een uitzonderlijke prestatie: buiten de les om de opdrachten uit WW hfdst. 2 Kr. lezen, p. 155-160 maken</div> <div>4 UZA hfdst. 1 Dialecten plus hfdst. 2 registers: opdrachten in de les en hw</div> <div>5 UZA dl. 3 Vertellen: opdrachten inleveren</div> <div>6 10-minuten spreekbeurt of spreekwoorden-opstel (KWW 3)</div> <div>7 extra studiepunt voor een erg goede spreekbeurt en een bijzonder opstel</div> <div>8 opdracht over een thuis gelezen boek (een nieuwe keuze doen!)</div> <div>9 extra studiepunt voor een bijzonder goede boekverwerking</div> <div>10 Opdrachten over in de klas gelezen verhalen of boeken</div>	
<div>Proefwerken</div> <div>Gewicht 3</div>	<div>1 toets over Kritisch Lezen (jeugd/kinderbijslag)</div> <div>2 toets over Kritisch Lezen (kinderbijslag/jeugd)</div> <div>3 toets over Kritisch Lezen (filmkeuring)</div>	

ben ingeleverd. Iemand slaat wel eens iets over. Ik moet zulke leerlingen er aan herinneren dat ze nog een opdracht moeten inleveren. Soms vergeet iemand het dan nog. Dan denk ik: nou, dan haalt hij dat maar niet. Het is een soort "contract". Je kunt zelf je weg kiezen: "Ik denk die studiepunten te gaan halen want daar ben ik goed in." In de praktijk doet vrijwel iedereen alle studiepunten met uitzondering van het studiepunt nr 3.'

Ervaringen met studiepunten

De sectie is enthousiast over de studiepunten en wil ermee doorgaan na dit eerste jaar. Maar er zitten wel haken en ogen aan. Jan: 'In het begin had ik het idee dat de cijferjagers verdwenen waren. Maar al gauw bleken ze er weer te zijn: de leerlingen die met alle geweld alle studiepunten willen halen. De meeste leerlingen zijn tuk op het halen van studiepunten. Het wordt ook wel eens geroepen door de klas. En dan denk ik: o jee, zo moet het toch niet gaan. Dan is iemand met een spreekbeurt bezig en wordt er geroepen: "studiepunt". Dan voel je dat er gewogen wordt: is dit zwaar genoeg voor een studiepunt? De leraar heeft de macht en kan zo'n punt wel of niet toekennen.'

De sectie werkt er nu in de onderbouw mee. Het is afwachten hoe het zich gaat ontwikkelen. Het is ook langzaam op gang gekomen. In de eerste periode van deze cursus waren de studiepunten nog niet ingevuld. In de tweede periode deden de sectieleden het wel.

De leerlingen profiteren erg van het feit dat de beoordeling niet eenmalig is en als een zwaard van Damocles boven hun hoofd hangt en neervalt. De herkansingsmogelijkheid grijpen zij aan en de mogelijkheid van spreiden van hun werk. Zij zien van tevoren wanneer iets komt. Kunnen er eerder aan beginnen. Zij zijn helemaal niet gespannen over studiepunten. Er staat dan bijvoorbeeld bij schrijfopdrachten: 'alineas of titel of iets in de opbouw verbeteren (zie schema C); met de inhoud ben ik zeer tevreden, het zit vol goede vondsten'. Volgens Jan kan die eis om iets te verbeteren gemakkelijk gesteld worden, die eis wordt ook geaccepteerd. Leerlingen kijken goed naar het commentaar en verbeteren hun werk dan. Leerlingen hebben zicht op wat er gebeurt en hebben medeverantwoordelijkheid voor het proces.

Jan: 'Aan de meeste studiepunten worden ze herinnerd, in principe hebben ze het hele programma per trimester in handen. Zij moeten zelf maar hun werk een beetje plannen. In het begin vragen zij heel vaak: "Telt het mee of telt het niet mee?" Dan nemen we het samen nog eens door: wat betekende studiepunt 10 ook al weer? O ja, opdracht over thuis gelezen boeken ... Dan leg ik dat nog eens uit. De opdracht ligt bij *hen*. Zij hebben een bepaalde taak. Er komt bij dat meer dingen beoordeeld worden dan vroeger. Toen waren het 4 à 5 cijfers per periode. Nu is het ook: een goede werkhouding, zorgen dat je materiaal in orde is en dat je er goed uit kunt leren. Dat kan de docent nu duidelijker beoordelen. Vroeger was dat een afrondingscijfer of een halfje erbij of eraf. Leerlingen weten nu ook waaraan zij moeten voldoen als het bijvoorbeeld gaat om je werk verzorgen. De docenten willen ook dingen leren die niet regelrecht met het vak te maken hebben, bijvoorbeeld een goede studiehouding.' Hoe ervaart de leerling het nu? Zit hij niet zonder veel eigen ruimte in de 'tang' bij dat puntensysteem?

Jan: 'Daar herken ik wel sporen van. Bijvoorbeeld als ze zo tuk zijn op hun studiepunten. Dan denk ik wel eens: ach waarom hebben we dat systeem eigenlijk ingevoerd? Maar zolang ze daarmee plezier in hun werk hebben, dan is het eigenlijk ook niet zo erg om die punten te halen. Mijn leerlingen vinden dat ze veel te doen krijgen. Toch zijn er opdrachten bij die echt heel erg ruim zijn. Maar het is waar, de leerling kan niet volledig zijn eigen leerweg bepalen en een gehele periode bezig zijn met alleen maar lezen of zo. Hij is aan een vrij strict programma gebonden. De opdrachten die met lezen te maken hebben, zijn wél erg vrij. Veel keuzemogelijkheden zitten daarin, zowel mondeling als schriftelijk, fantasie, informatief. Ze kunnen er alle kanten mee op. Bij een spreekbeurt kunnen ze ook altijd heel veel keuzes doen: een zevental soorten opdrachten.' Het profijt en rendement van studiepunten moeten straks zeker te constateren zijn in de bovenbouw (tot nu toe heerste onder docenten onvrede over de werkhouding daar). Niet dat alles ten dienste daarvan staat, maar het studiepuntensysteem bereidt er duidelijk op voor. Ook in de bovenbouw krijgen leerlingen opdrachten voor anderhalve maand. Daar zijn zij dus een tijdje mee bezig en het lijkt een beetje op het studiepuntenstelsel. Zij moeten een logboek bijhouden en

een verslag maken van hoever zij gekomen zijn. Hierop sluit het studiepuntensysteem aan. Van tevoren geven docenten in de onderbouw criteria waaraan opdrachten moeten voldoen. Dezelfde criteria zijn er natuurlijk niet elke keer, bijvoorbeeld bij schrijven (zie schema C). Criteria moeten wel duidelijk voor leerlingen zijn omdat daarmee *cijfers* tot stand komen. Er zijn heel weinig momenten dat leerlingen elkaar en eigen werk beoordelen.

<p>Schema C</p> <p>Beoordeling van de schrijfp opdracht in klas</p>
<p>Naam:</p>
<p>Onderwerp:</p>
<ul style="list-style-type: none">1 Hoe is de bladindeling? (titel, kantlijnen, regels wit)2 Heb je een goede alinea-indeling? (inspringen; onderwerp per alinea)3 Zit er een inleiding en een slot in? (en daartussen een goede opbouw)4 Hoe is het taalgebruik? (Lopen de zinnen goed; gebruik je woorden goed?)5 Hoe is de spelling? (vooral de werkwoordsvormen)6 Hoe is het origineel? (eigen denkwerk, een eigen aanpak, iets nieuws)
<p>Studiepunt gehaald?</p>
<p>Volgende keer letten op:</p>

Jan: 'Ik zou het eigenlijk wel goed vinden als we daaraan toe zouden komen. Zelfbeoordeling ontbreekt inderdaad. Bij spreekopdrachten liet ik voorheen leerlingen elkaar beoordelen. Nu vraag ik wel of zij samen met mij de vragen van het formulier willen beantwoorden. Maar *ik* stel uiteindelijk vast of de spreker een studiepunt heeft gehaald (zie schema D). Ik leid het gesprek over die vragen. Zij helpen mee te beoordelen. Ik geef al of niet een studiepunt na de leerlingen gehoord te hebben en mijn eigen argumenten daaraan toegevoegd te hebben. Voorheen heb ik leerlingen ook wel het cijfer laten vaststellen volgens een verdeelsleutel: mijn cijfer telt even zwaar als dat van jullie. Ik vraag ook wel eens raad aan de klas: "Wat vinden jullie?" Voor een aantal onderdelen

waarin leerlingen deskundig zijn, zou ik wel tot beoordeling door henzelf willen overgaan. Maar nu ben ik nog degene die beslist.'

Schrijfp opdrachten kan een leerling op den duur wél door medeleerlingen laten beoordelen. Zeker ten aanzien van 'publiekgerichtheid'. Dat geldt ook voor spreekbeurten; als de beurt voor allen heel begrijpelijk is, moet een docent daar rekening mee houden. Jan: 'Laatst hield iemand een spreekbeurt over wandelen in de bergen en die vonden de leerlingen niet goed. Ik vond hem wel goed; ik genoot ervan. Dan houd ik wel rekening met hun oordeel.'

De sectie gebruikt ook een formulier waarin zelfbeoordeling een beetje meespeelt (zie schema E). Jan: 'Dit studiepunt kunnen ze krijgen voor het verzorgen van hun werk. Ze vullen het zelf in. Als het negen keer "ja" is en zij mij zeggen dat dat klopt – soms controleer ik het nog even – dan halen ze dat punt.'

Slimmeriken die zeggen: 'Geef me toch gewoon een cijfer, want jij bepaalt toch uiteindelijk bijna alles' zijn er tot nu toe nog niet.

Jan: 'Het systeem is nog niet in zijn kern aangevallen. Misschien is het daar te nieuw voor. Ze vinden het nu leuk en helder. Bovendien is het klimaat hier op school dat cijfers belangrijk zijn. Er is een toenemende vraag naar helderheid over het tot stand komen van cijfers. Niet bij elk vak is dat duidelijk. Ook leerlingen klagen daar wel over. Soms wordt er geklaagd over te weinig cijfers per periode. Een grote repetitie moet dan de doorslag geven.'

De wijze van beoordelen is nog maar een eerste begin. Met name studiepunt nr 3 in schema B is al iets wat leerlingen zelf bedacht hebben. Daar wilden zij een *concrete* opdracht van maken en geen 'natte vinger'-beoordeling door de docent.

Algemene en voorlopige conclusies van de sectie

De sectie is niet in alle opzichten tevreden. De opzet maakt soms de indruk van een heel vol trimester. Er is ver uitgesplitst wat allemaal gedaan moet worden. Er zijn veel leerlingen in klas 1 en 2 die niet ver vooruit kijken, geen studiehouding hebben of geen plan kunnen maken. Die vragen steeds veel over het schema.

De sectie vraagt om planmatig werken. Dat aanleren van een studiehouding gaat nog niet snel genoeg. Jan: 'Ik moet oppassen dat we geen systeem hebben gemaakt dat in de lucht blijft han-

Schema D

Beoordeling van de spreekbeurt van:

Datum:

Onderwerp:

Studiepunten:

Vragen (uit 'Taal met effect' 2)

- 1 Maakt de spreker (spreekster) aan het begin duidelijk waar het over zal gaan?
- 2 Gebeurt dat in een goede inleiding?
- 3 Kun je volgen welke kanten van het onderwerp na elkaar aan bod komen?
- 4 Kun je volgen welke grote vragen beantwoord worden?
- 5 Is er een duidelijk en goed slot? Is het een samenvatting, een aansporing of een pakkend voorval dat de zaak goed afsluit?
- 6 Sprak de spreker natuurlijk, niet uit het hoofd opgedreund, niet saai, niet te vlug of op een andere manier onduidelijk?
- 7 Was het onderwerp goed gekozen (voor voldoende mensen boeiend en te volgen)?
- 8 Was de behandeling van het onderwerp goed genoeg (genoeg interessante vragen beantwoord op een goede manier)?
- 9 Was het een echte spreekbeurt of kwamen er eigenlijk teveel andere dingen bij (plaatjes, tekeningen, geluid)?

Schema E

Hoe kun je het studiepunt halen voor verzorging van je werk?

Als op alle vragen met ja geantwoord kan worden, haal je het studiepunt.

- 1 Is de indeling van je multomap in orde? 5 afdelingen: 3 boekjes/lezen/uitzoekafdeling/werkwinkel/kunstwerk-winkel?
- 2 Heb je een inlevermap met je naam erop?
- 3 Bewaar je de stencils die je het hele jaar door nodig hebt, op de juiste plaats in je multomap?
- 4 Maak je de opdrachten en aantekeningen in de juiste afdeling?
Heb je alle aantekeningen die je moet hebben?
- 5 Zet je bij het begin van oefeningen en opdrachten titels/nummer van paragrafen/andere verwijzingen naar het boek (waardoor je later bij het leren weet om welke oefening het gaat en over welke tekst vragen zijn beantwoord)?
- 6 Maak je duidelijke verbeteringen in je werk als het wordt nagekeken in de klas (liefst in een extra kolom en met een andere kleur pen)?
- 7 Heb je je werk ingehaald als je lessen hebt gemist?
- 8 Maak je de aantekeningen over zaken die je moet leren goed zichtbaar (lijstje erom of bewerken met de accentueerstift)?
- 9 Is je inleverwerk goed verzorgd (geen klad, ruim op papier gezet, overzichtelijk)?

gen en dat niet op alle leerlingen past. Elke leerling moet zijn kans erin hebben. Dat betekent voor mij nogal eens stappen terug doen en opnieuw de werkwijze uitleggen. Een ander probleem is het contrast tussen vakken. Niet alle hanteren immers hetzelfde systeem. In de ene les gaat het heel strak, er wordt altijd huiswerk gegeven, altijd wordt overhoord en na elke vijf lessen volgt een toets. Een aantal leerlingen vindt dat een heerlijk systeem met veel houvast. Andere leerlingen vinden dat vreselijk en het studiepun-

tensysteem veel prettiger. Dat geeft vanzelfsprekend frictie.'

Sectieleden kunnen studiepunten anders samenstellen. Proefwerken en schriftelijke overhoringen liggen echter voor ieder vast.

Het grootste winstpunt is, dat dit systeem eerlijker is ten opzichte van leerlingen. Jan: 'Ik zit er niet constant als beoordelaar die moet wikkelen en wegen met cijfers. Ik kan meer dingen waarnemen en teruggeven aan leerlingen waar ze wat aan hebben. Ik hoef me niet te bepalen tot al-

leen een aantal toetsen, terwijl ik zie dat men een slechte studiehouding heeft. Het is ruimer wat ik kan waarnemen en beoordelen. Het geeft leerlingen meer kansen. Het werk komt ook wat minder in pieken, op leerlingen en mij. Denk maar eens aan de grotere klassen! Collega's hoor ik wel klagen dat er méér werk in zit. Omdat er door de studiepunten veel meer dingen beoordeeld moeten worden. De correctie gaat wel wat sneller, want je hoeft niet zo uitvoerig te verantwoorden.'

Hierbij is een voorbeeld van een studiepuntenschema afgedrukt.

'Je loopt alleen de criteria langs. Maar je moet wel vaak beoordelen en dat is belastend. Er zijn zoveel verschillen in en tussen leerlingen; ik denk niet dat ik daar voldoende aan tegemoet kom ... Ik zou dat wel willen. Dan zou je de kant van *tempodifferentiatie* op moeten gaan. Er zitten wel keuzemogelijkheden in, wat onderwerpen betreft. *Tempodifferentiatie* zit er heel weinig in; je kan wat extra's doen. Eén keer. Je kan eens wat overslaan. *Niveaudentiatie* bereik ik ook niet. Dat zit er nauwelijks bij.'

Differentiatie in stijlen van leren biedt het systeem op dit ogenblik ook nog niet. Daarvoor is het programma nog te veel klassikaal: iedereen moet in principe de 10 studiepunten proberen te halen, met welke leerstijl dan ook. Men merkt wel dat sommige leerlingen die niet houden van schrijfp opdrachten, allerlei andere mogelijkheden zoeken (een cassettebandje maken, een tekening maken en dergelijke). *Differentiatie in beoordelen* vindt meer dan voorheen door het studiepuntensysteem plaats. Naar *belangstelling* kan er heel wat gedifferentieerd worden. Er kan gekozen worden uit een schrijfp opdracht of een spreekopdracht, bij het lezen in groepen blijken de voorkeuren ver uiteen te lopen; bij vele opdrachten worden alternatieven geboden.

Jan: 'In verband met thematisch werken en Gericht Schrijven hebben we als leerstof "Taal met effect" gekozen. De "talige" onderwerpen spraken ons ook aan. We vinden het overigens wel moeilijk om met dit boek te werken; leerlingen vinden moeilijk een weg door het boek en wennen er niet gauw aan. Dit jaar speelt mee dat we het zelf ook nog goed moeten leren kennen: het

STUDIEPUNTENOVERZICHT VAN KLAS 1b										PERIODE 1											
namen	stpt.	data →										onderwerpen: controlen									
		22.11	22.11	08.11	11.10	14.10	15.11	17.11	19.11	10.11	12.11	13.11	14.11	15.11	16.11	17.11	18.11	19.11	20.11	21.11	22.11
John	7	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Remke	8	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Bianca	9	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Stella	9	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Marion	8	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Jan Paul	7	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Erwin	7	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Esther	7	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Leontien	9	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Martijn	7	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sandy	8	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Bianca	8	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Wieneke	7	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
onderwerpen:																					

is pas het eerste jaar. Een aantal leerlingen klaagt over onduidelijkheid in opbouw van het boek en de vraagstellingen die ver uitgesplitst zijn. Bij leerlingen bestaat een vrij grote tegenzin tegen de OVA-methode; ze vinden die omslachtig en moeilijk. Heeft misschien ook wel te maken met hoe je als docent de methode introduceert en of je voldoende laat zien waarvoor die nodig is. Ze beschouwen haar als middel op zich en gebruiken haar nergens anders. Ook al wijs ik erop. De overdracht naar andere vakken gebeurt niet. Een van de *nadelen* van het *cijfersysteem* is dat het cijfer vaak een *eindpunt* is. Iemand heeft een 4. Uit. Volgende les. Nieuwe stof. Wat je aan oude stof tekort schoot, daar wordt niet meer over gepraat. Bij de vaardigheden moet het besef ontstaan dat je steeds verder kunt gaan in het onder de knie krijgen. Er is geen eindpunt. Ook niet

aan het eind van een hoofdstuk. Bij grammatica en spelling is belangrijk dat je de basis goed beheerst. Het heeft dan geen zin om met andere zaken door te gaan. Je kunt nu meer opsporen waardoor iets niet gaat, bijvoorbeeld door middel van formulier F. In voorgaande jaren was het een hele klus om het aantal lessen grammatica te beperken. Vandaar ons minimumprogramma in samenwerking met de talensecties. Nu is dat één les per week. Daarmee moet het maar lukken. Lukt het toch niet, dan kunnen ze individuele hulp krijgen. Ze moeten vooral leren denken: hoe komt het dat het met mij niet lukt? Wat kan ik er zelf aan doen? Vaak zoeken leerlingen eerst de oorzaak in categorie II en III.’ Volgens Jan moet je je steeds afvragen: Wat wil ik en waarom wil ik dat? Wat hebben leerlingen eraan voor nu en later in hun dagelijks leven? Kri-

Schema F

Het opsporen van tegenvallers

Met deze checklist kun je proberen te achterhalen wat de oorzaken zijn van je tegenvallende prestatie

I

Het opsporen van tegenvallers

1

Heb je voldoende aandacht besteed aan je huiswerk?
Leerwerk
Maakwerk

2

Heb je in de les goed opgelet?

3

Heb je de S.O. of het P.W. serieus voorbereid?
Alleen de avond tevoren of ook eerder?

4

Heb je in je map duidelijk verbeteringen van gemaakt werk aangebracht?

5

Heb je duidelijke aantekeningen gemaakt over de dingen die uitgelegd zijn?

6

Heb je voldoende vragen gesteld als je iets niet begreep?
Heb je ook geluisterd naar de vragen van anderen en de antwoorden daarop?

7

Heb je op de S.O. of het P.W. de opgaven rustig gelezen en niets over het hoofd gezien?

8

Heb je de beschikbare tijd tijdens de S.O. of het P.W. goed gebruikt?

II

Oorzaken waar de leraar iets aan kan doen

9

Was de uitleg duidelijk?

10

Was er voldoende tijd op de S.O. of het P.W.?

11

Was er voldoende oefenstof?

12

Is het huiswerk duidelijk opgegeven?

13

Is het huiswerk overhoord?

III

Oorzaken waar weinig aan te doen valt

14

Was de stof moeilijk?

15

Was het tempo hoog?

16

Was de beoordeling streng?

tisch en flexibel blijven lijkt nodig: past de realiteit nog wel bij wat ik doe? Komen de leerlingen in mijn lessen vooruit en motiveren ze hen? Zijn ze wel écht op weg naar zelfstandigheid? Vroeger liet hij alleen de 'harde' onderdelen van het vak meetellen voor het rapport en de andere onderdelen kwamen er wat bij. Daarvoor gaf hij dan maar een mondelinge beoordeling. Leerlingen werden daarop niet zichtbaar beoordeeld op het rapport. Dat leek op de cijfers voor godsdienst: 'ook al ben je een trimester niet aanwezig, je hebt altijd een 8 of een 9'. Toch vinden leerlingen het bijvoorbeeld moeilijk om bij bepaalde onderdelen, waarin het leerresultaat moeilijk te benoemen is, vragen te beantwoorden als: 'Wat heb je hiervan geleerd?' Dat komt door onduidelijkheid over wat 'leren' is. Een reflecteren op wat 'geleerd' wordt/is, gebeurt in het algemeen weinig op school ... Jan: 'Daar werkt een schoolsysteem soms aan mee. Leerlingen ontkennen zelf soms dat ze iets geleerd hebben, terwijl ik zie dat ze wel iets geleerd hebben. Maar met elkaar kun je in een school toch wel wat bereiken, als je serieus probeert in consensus doelstellingen te formuleren en te onderschrijven' (zie ook schema F).

Ons commentaar

Theorie en praktijk aan elkaar getoetst

In de algemene didactische handboeken staat niets over studiepunten¹, in de zin als hierboven bedoeld, vermeld. Ook niet in een Engels handboek dat uitsluitend over beoordelen gaat en dat onderwerp werkelijk van alle kanten bekijkt, namelijk dat van Rowntree². Alleen *Moedertaaldidactiek*³ vermeldt op p. 88 bij spreken: 'De zelfevaluatie kan gecombineerd worden met het systeem van creditpoints (afteken-punten): de leerling krijgt punten toegekend voor een verrichte hoeveelheid werk, bijvoorbeeld driemaal aan een discussie deelgenomen.'

In 'Taal met effect' (zie logboek voor docenten, p. 8-11) willen de auteurs studiepunten voor relatief weinig tijd vragende prestaties toegekend zien. In de tweede plaats — en dit is veel belangrijker — is een studiepunt geen cijfer maar een middel om het relatieve gewicht van een studieonderdeel te bepalen.

Zoals gezegd, zijn studiepunten volgens de auteurs van TmE juist wél cijfers, zij het cijfers van 0 tot 1 in plaats van 1 tot 10.

Hoe dit allemaal zij, de sterke overeenkomst tus-

sen studiepuntensysteem en het Amerikaanse credit-point-systeem⁵ is, dat *niet het geleverde produkt criterium* is maar iets anders. Bij studiepunten is dat *inspanning en aandacht*, bij het credit-point-systeem is het 't aantal door de leerling gemaakte *contact-uren*. Dit zijn weliswaar verschillende maar toch vergelijkbare grootheden. Wat zien we nu als we deze theorie uit de handboeken en TmE confronteren met de gerapporteerde werkelijkheid?

1 De sectie onderschrijft het uitgangspunt van het advies in TmE dat je je ten aanzien van selectie *duidelijk* moet verantwoorden tegenover je leerlingen.

Het advies blijkt in principe zeer goed te werken, maar er zijn verruiming en nadere concretisering in aangebracht, en men heeft bepaalde ervaringen ermee vastgelegd. Ze volgen hieronder.

2 De eerste verruiming, zie schema B: studiepunten worden niet alleen toegekend voor producten, zoals de auteurs van TmE voor ogen hadden (bijvoorbeeld grotere huiswerkopdrachten, 5-minuten-spreekbeurt, opdracht over een thuis gelezen boek, enz.), maar ook voor tentoongespreide *houdingen* (regelmatig je huiswerk maken en leren; je werk goed verzorgen, van je map een bruikbaar leermiddel maken).

3 Tweede verruiming: zie schema A en C t/m F. In tegenstelling tot wat de auteurs van TmE voor ogen hadden, wordt de *kwaliteit van het geleverde produkt wel degelijk expliciet in het geding gebracht*. Bij een spreekbeurt in de brugklas bijvoorbeeld (schema C) hadden zij voor ogen dat de leraar zou schatten, als één totaal-handeling: 'Is er voldoende aan gedaan?' De sectie-Nederlands van ECN brengt echter zes kwaliteitseisen voor een spreekbeurt in bespreking. Bij ons commentaar komt daar nog een opmerking over.

4 Een concretisering: voor het probleem dat volledig open was gelaten (het verrekensysteem ten behoeve van het rapportcijfer) heeft de sectie een, op het oog volledig uitgewerkte, oplossing gevonden. De kenmerken daarvan zijn:

- de studiepunten leiden tot een bepaald *deelcijfer*, dat
- ten aanzien van andere soorten van prestaties een bepaald *gewicht* heeft;

- *bollebozen* kunnen via het behalen van een ‘bollebozen-studiepunt’ een *hoger deelcijfer* halen dan anderen; ook hierop komen we dadelijk terug.

5 Ervaringen:

- Het herkansingssysteem werkt goed.
- De leerlingen kunnen op een veel ruimer terrein laten zien wat ze kunnen; de leraarervaart dit ook als een opluchting.
- Qua werkbelasting voor de leraar heeft het systeem voors en tegens.
- Bij de leerlingen ontstaat het verschijnsel van studiepunten-jagerij.

Ons commentaar

Alles bijeen genomen zijn dit zeer waardevolle opbrengsten van het experiment. Op vijf ervan nog kritische vragen of een kort commentaar.

In de eerste plaats: geeft het arbeidsintensieve studiepuntensysteem meer helderheid ten aanzien van de beoordeling (zie punt 1 hierboven)? Zijn niet de opmerkingen van de beoordelende *docent* doorslaggevend? Is het uitsplitsen van allerlei onderdelen die beoordeeld worden wel zo positief?

In de tweede plaats: de produktie-beoordeling (zie punt 3 hierboven). Hoewel het niet overeenkomt met de oorspronkelijke bedoeling van de auteurs van TmE, is overtuigend wat de sectie in ECN nu doet (zie de schema’s A en C t/m F). Het maakt de zaak veel duidelijker en ‘leerzamer’ — om dat schoolse woord maar te gebruiken — voor de leerlingen. Want je kunt wel mooi stellen: criterium voor een standpunt is de inspanning en de aandacht maar ... waar zie je dat aan? In normale gevallen zie je dat aan het produkt. Je kunt moeilijk naast de leerling gaan zitten als hij/zij aan het werk is! Dan kun je beter kwaliteitseisen die voor dat produkt gelden, expliciet van tevoren op tafel leggen. Is echter de indeling in harde onderdelen

en onderdelen die minder goed te beoordelen zijn reëel? Dat wil zeggen in hoeverre zijn in de voorbeelden de s.o.-en en de proefwerken harder dan de onderwerpen die bij de studiepunten genoemd worden?

De derde plaats: het bollebozen-studiepunt. Het is misschien interessant te vermelden dat ook in het Amerikaanse credit-point-systeem aan bollebozen via dit soort varianten recht wordt gedaan. Een bolleboos kan bijvoorbeeld een course kiezen waar 3 creditpoints in plaats van 1 voor gegeven worden. Jan: ‘Ik vind het verheugend dat bollebozen vaak onafhankelijk opererende en individueel aanpakkende leerlingen zijn!’ Wij: Maar dat stelt overigens bij 10 items toch nauwelijks iets voor!

In de vierde plaats: de studiepunten-jacht. Bevers⁵: ‘Dit voorbeeld (d.i. het bollebozenvoorbeeld, v.d.V.) illustreert het lucratieve van de jacht op studiepunten ...’ Dus dáár ook al ... Wie heeft daar een pasklaar commentaar op? De jacht lijkt de keerzijde te zijn van wat wij daarnet als positief aanmerkten. Namelijk het feit dat de leerlingen nu *duidelijk* zien waarop ze geselecteerd worden en *meer kansen* krijgen om op *veel terreinen* hun kunnen en hun ijver te tonen. Geen wonder dat veel leerlingen dan die kans grijpen. Wie zou niet de ‘jacht’ graag als prijs betalen — als het al een prijs is — voor de genoemde voordelen?

Fundamenteler tenslotte: Wat is een studiepunt anders dan gewoon een voldoende voor een taak? (Heb je er zes af dan krijg je een 6, heb je er 10 af dan een 10.) Verschilt het wel zoveel van een *goede* cijferbeoordeling van veel *aspecten*, waarvoor een cijfer komt, met kansen om opnieuw en beter te scoren, enzovoort? En ... worden leerlingen door dit studiepuntensysteem nu wel echt *zelfstandiger* in hun werken en beoordelen?

Aan u, lezers, het woord!⁶

Noten

- 1 De Nederlandse algemeen-didactische handboeken vertellen weinig over de cijferproblematiek, en zeker over de vraag naar 'schaal-inperking'. Alleen bij Geerligts & V.d. Veen (p. 411-412) staat iets over dit laatste. Zij bepleiten *in het algemeen* cijferschaal-inperking: Vier cijfers (van A: zeer goed tot D: onvoldoende) lijkt hun wel genoeg.
- 2 Rowntree, Derek *Assessing students. How shall we know them?* London 1977.
- 3 Leidse Werkgroep Moedertaaldidactiek *Moedertaaldidactiek* Muiderberg 1980.
- 4 In de *Volkskrant* stond dat ook de Adviesraad Voortgezet Onderwijs Tweede Fase (ARVO II) voor een *studiepuntensysteem* pleit. Ik heb de betrokken nota nog niet kunnen benachtigen.
- 5 Bevers, J.A.A.M. 'Het Amerikaanse studiepuntenstelsel. Een literatuurstudie' in: *De invoering van een studiepuntenstelsel ...* op. cit., p. 30-31.
- 6 Eigen ervaringen en/of reacties kunt u sturen naar de auteurs: Pedagogisch-Didactisch Instituut voor de leerarsopleiding, Universiteitscentrum 'De Uithof', Afd. Nederlands, Heidelberglaan 2, 3584 CS Utrecht.

Literatuur

- Bevers, J.A.A.M. 'Het Amerikaanse studiepuntenstelsel. Een literatuurstudie' in: *De invoering van een studiepuntenstelsel in het hoger onderwijs* 's Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1975, p. 11-47
- Brinke, J.S. ten & Drop, W. *Taal met effect 1 en 2* Groningen 1979/1980
- Eisner, Elliot W. 'Leerdoelen en vormingsdoelen in het onderwijs' in: *Handboek voor de onderwijspraktijk 1, deel 2* Deventer 1978
- Geerligts, Titus & Van der Veen, Tjipke *Lesgeven, interne differentiatie in de praktijk* Assen 1980
- Groot, A.D. de 'Wat neemt de leerling mee van onderwijs?' in: *Handboek voor de onderwijspraktijk 1, deel 2* afl. 2 (januari 1978) Deventer 1978
- Groot, A.D. de 'Over leerervaringen en leerdoelen' in: *Handboek voor de onderwijspraktijk 1, deel 2* afl. 10 (november 1980) Deventer 1978
- Leidse Werkgroep Moedertaaldidactiek *Moedertaaldidactiek* Muiderberg 1980
- Rowntree, Derek *Assessing students. How shall we know them?* London, Harper and Row, 1977